

Vznik výchovy

Výchova provází lidstvo od nepaměti. O nejranějším období vývoje lidské společnosti a způsobu výchovy nemáme písemné záznamy. O výchově **v prvobytné společnosti** si můžeme dělat představu pouze na základě prehistorických, archeologických a etnografických výzkumů. V této společnosti byl skupinový způsob života. Všichni společně pracovali, aby zajistili obživu členů skupiny. Společně pracovali a co získali bylo téměř ihned spotřebováno. Znalosti lidí byly v té době ještě malé, proto je děti snadno přejímaly od dospělých nápodobou. Neexistovala tedy žádná výchovně vzdělávací instituce. Výchova měla jednotný charakter. První diferenciací výchovy vznikla v souvislosti s přirozenou dělbou práce. Muži lovili, vyráběli zbraně, bojovali a zajišťovali bezpečnost skupiny. Ženy vařily, šily oděvy, staraly se o domácnost apod. V souvislosti s touto přirozenou dělbou práce probíhala odlišná výchova hochů a dívek. Těžiště tvořila pracovní výchova. Elementární rozumová výchova spočívala v předávání zkušeností získaných pozorováním přírodních a společenských jevů. Existovala samozřejmě i mravní výchova, neboť v každé společnosti je nutno dodržovat určitá pravidla soužití (např. projevování úcty stařešinům, rodičům, dodržování zvyků kmene apod.). Mravní výchova byla často doprovázena výchovou náboženskou (uctívání bohů, účast na náboženských obřadech atd.). K zajištění bezpečnosti členů skupiny byla důležitou složkou výchovy mužů výchova vojenská (výcvik v zacházení se zbraněmi). Některé znalosti se předávaly zasvěcovacími obřady, tzv. iniciacemi, při kterých se mladí hoši (někde i dívky) zúčastňovali i určitých zkoušek dospělosti. Iniciace probíhaly tím způsobem, že mladí byli po určité dobu (několik týdnů či několik měsíců) oddělení od ostatní společnosti a byly jim předávány určité vědomosti a dovednosti. Vše bylo často spojováno s magií. Hoši byli podrobováni obřízce, tetování, museli ulovit nějaké zvíře apod. Dívky se též seznamovaly s určitými dovednostmi, mýty.

Postupně jak se společnost vyvíjela došlo k oddělení pastevectví a zemědělství, vydělení řemesel a oddělení duševní a fyzické práce. Z prvobytně pospolné společnosti se stala společnost rozdělená na určité třídy. Začalo vznikat soukromé vlastnictví. Vědomosti se staly vlastnictvím jen některé třídy. **Vznikl řád otrokářský.**

Výchova ve starém Řecku

Antické Řecko bylo složeno z malých městských států. Nejvýznamnější z nich byly **Sparta** v kraji zvaném Lakónie a **Athény** v Attice. V těchto státech se vyvinuly odlišné způsoby výchovy.

Sparta

Aristokratický zemědělský stát v jihovýchodní oblasti Peloponésu.
Obyvatelstvo : - nepatrná menšina vládnoucí pozemkové šlechty

- neplnoprávní obyvatelé , perioikové
- státní otroci, heilóti, tvořili 90 procent obyvatelstva, byli přidělováni státem na pozemky šlechty, nebyli soukromým majetkem.

Ve Spartě neustále hrozilo povstání otroků. Ve Spartě byla neustále vojenská pohotovost.

Spartskou výchovnou soustavu vytvořil svými zákony v 8. stol př.n.l. Lykúrgos.

Výchova byla státní pro chlapce i pro dívky, byla věcí veřejnou. Výchova byla zaměřena hlavně na tělesný a vojenský výcvik, otužování, přemáhání bolesti, únavy, hladu. Co se týká rozumové výchovy, šlo pouze o elementární znalosti-čtení, psaní, počty, řecká literatura. Zpěv a tanec pěstován jako prostředek pro podnětění odvahy a bojovnosti.

Vliv rodiny na výchovu se potlačoval. Vychovával stát. Hned po narození byly děti prohlédnuty. Nemocní jedinci byli pohozeni dravé zvěři do propastí. Do 7 let byly děti vychovávány v rodině, pak šly do státního ústavu., odděleně hoši a dívky.

Hoši zde do 18 let byli rozvíjeni hlavně v tělesné a vojenské výchově. V období dospívání byli podrobováni tvrdým tělesným trestům, bolest museli snášet bez hlesu. Ústav navštěvovali starší vážení mužové, kteří s nimi besedovali a požadovali na své otázky stručné, jasné a výstižné odpovědi – lakonické odpovědi.

Aby se hoši naučili zabíjet, pořádaly se noční krvavé štvanice na otroky (kryptie) a tím byli také otroci udržováni ve strachu.

Od 18 do 20 let probíhal systematický vojenský výcvik- efébie.

Od 20 do 30 let byla povinná vojenská služba. Teprve potom se stali hoši plnoprávními občany a mohli si založit rodinu.

Systém výchovy převzala částečně Sparta od Peršanů.

Dívčím se též dostávalo vojenské a tělesné výchovy. To bylo nutné pro rození zdravých dětí a v případě války byla ženám svěřena obrana města.

I když byla výchova jednostranná, lze kladně hodnotit:

- názor Spartanů na výchovu jako na důležitou státní a společenskou funkci
- státní výchovné ústavy, které zajistily výchovu veškeré mládeži vládnoucí třídy
- velkou pozornost věnovali vlastenecké výchově
- pečovalo se o výchovu žen

Spartané preferovali sociální cíle nad vlastními individuálními. Veškeré mé jednání musí mít na zřeteli na prvním místě blaho státu, ve prospěch státu se musím zříci osobních přání.

Athény

Proti zemědělské Spartě byly Athény bohatým obchodním centrem. Měly vlastní přístav Peiraieus. Obchodovaly se Středomořím – s Malou Asií, Egyptem, Fénicií.

Sociální struktura společnosti :

- rodová pozemková šlechta,
- finanční aristokracie,
- démos, svobodní drobní řemeslníci, obchodníci, zemědělci,
- otroci, tvořili 80% obyvatel, byli soukromým majetkem

V 5. století př.n.l. se aristokratické zřízení změnilo na otrokářskou demokratickou republiku. V čele státu stanuli představitelé obchodních vrstev, z nichž pocházeli státníci Kleisthenes a Periklés, kteří provedli demokratické reformy.

Výchovný systém v Athénách

Cíl výchovy : kalokagathia, ideál krásy a dobra, pokus o syntézu výchovy tělesné, rozumové, mravní a estetické.

Fyzická práce byla nedůstojná pro svobodné občany, byla pouze pro otroky a chudé obyvatelstvo.

Organizaci athénské výchovy vytvořil v 6. století př.n.l. Solón takto:

Do sedmi let byly děti doma pod dozorem chův a učených otroků. Obsahem jejich činnosti byla hra s kostkami, s míčem, lepení, vyřezávání, vystřihování, pravidla slušného chování, pohádky, mýty. Dívky zůstaly i po sedmém roce doma pod dozorem matky. Jejich rozumová výchova se podceňovala, učily se vést domácnost, tanci, hudbě a zpěvu.

Chlapci chodili do soukromých škol. Doprovázel je tam otrok, paidagogos (ted, kdo vede dítě).

Systém škol: 7-14 let škola gramatistů (čtení, psaní, počty),
škola kitharistů (hudba, zpěv, hra na nástroj)

Tyto školy navštěvovali současně nebo postupně.

14-15 let Palaistra, systematická tělesná výchovy, zápas a gymnastika.
Obsahem byl pětiboj : zápas, běh, skok, vrh diskem, kopím,
někdy i plavání.

15-18 let Gymnasion, příprava pro výkon funkcí ve státních úřadech .
Konaly se zde filozofické, literární a politické besedy a probíhala
dále gymnastika., vybrané chování stykem s předními občany.
Důležité bylo řečnictví-jeden z prostředků ovlivňování mas
a předpoklad pro politickou činnost.

18-20 let Efébie, vojenská služba (efébos znamená dospělý)
V prvním roce výcvik ve zbrani, ve druhém služby v pohraničních
posádkách .
Efébové skládali přísahu věrnosti státním zákonům a poslušnosti
vládcům.
Kromě vojenského výcviku se účastnili veřejných slavností,
divadelních představení a dále se vzdělávali.

Ve 20 letech se stali mladí Athéňané plnoprávními občany.

Od výchovy spartské se athénská výchova odlišovala tím, že školy byly soukromé. Stát měl pouze vrchní dozor, zejména dohlížel, aby rodiče pečovali o výchovu a vzdělání dětí. Podceňovalo se vzdělání žen. Výchova a vzdělání však byly všestrannější (viz kalokagathia).

Spartská výchova byla převážně vojenskogymnastická, v Athénách byla zastoupena hojně i výchova múzická.(hudba, básnictví, architektura, sochařství).

Tento systém výchovy byl samozřejmě pro mladíky z bohatých rodin.

Chudí hoši se doma učili od svého otce řemeslu. Otroci školy nenavštěvovali vůbec

Starořečtí myslitelé

V Řecku se od 5. století př.n.l. rozvíjela literatura, filozofie, řečnictví, umění, vědy a kultura.

Stoupenci Pýthagora ze Samu (6. stol.př.n.l.), pythagorovci, vyučovali fyzice, astronomii, medicíně a matematice, které přisuzovali ústřední postavení. Tělesnou výchovu však nepovažovali za důležitou.

Významnějšími pro výchovně vzdělávací činnost byli sofisté, učitelé filozofie, přírodovědy, astronomie a práva (sofos znamená moudrý). Vytvořili soubor tří základních studijních oborů, což byly **gramatika, rétorika a dialektika**. Pod dialektikou rozuměli umění vést rozhovor, polemiku. Putovali od města k městu a udržovali tak spojení mezi jednotlivými kulturními centry starého Řecka.

Svémi filozofickými názory byli **relativisté**, dokazovali relativitu všeho, co existuje, tedy i dobra a zla.

V teorii poznání byli **senzualisté**, všechno poznání převáděli na vnímání.

Při vedení sporu používali metody sofistat, která byla později označována jako sofistika. (Sofisma -záludnost, logický klam, úmyslně chybný úsudek)

Dále byli **subjektivisté**, kladli důraz na osobnost, na její potřeby, absolutizovali úlohu subjektu v různých oblastech lidské činnosti, což vede k relativismu a agnosticismu (filozofické učení popírající úplně nebo částečně možnost poznání objektivního světa, zvláště poznání podstaty věcí).

Zkoumali vznik státu, práva a morálky a usuzovali, že lidé sami vytvořili zákony a ne bohové. V metodice vyučování kladli důraz na cvičení, vyžadovali jasné a přesné formulace myšlenek.

Mezi známé sofisty patřili např. Prótagorás z Abdér nebo Gorgiás z Leontín.

Proti sofistům vystupoval velký antický filozof **Sokrates (asi 469-399 př.n.l.)**. Odmítal jejich subjektivismus a relativismus. Vyzvedá učení o absolutní pravdě a mravní dokonalosti. Učil, že největší ctností je vědění, moudrost. Hlavní cíl výchovy spatřuje v rozvoji mravní stránky osobnosti. Člověk se má snažit o stále sebepoznávání, sebezdokonalování a hledání pravdy. Poznávání okolního světa a přírody nepovažoval za tak důležité jako sebepoznání. Opakoval Poznej sebe sama.

Důležitá je metoda, kterou používal při výuce, je to dialogická metoda, říkáme jí dnes metoda sokratovská. Touto metodou vedl své žáky, aby se pomocí jeho otázek a vlastním rozumem dobrali k řešení problému nebo k poznání něčeho. Odpověděl-li někdo špatně, neopravil ho, ale kladl další otázky vyplývající z nesprávné odpovědi a člověka tím nutil, aby uznal svoji nevědomost.

Nikdy nic nenapsal. O jeho myšlenkách se dovídáme prostřednictvím toho, co o něm napsali jeho žáci, hlavně Platón. Učil tak, že chodil po Athénách, soustředil kolem sebe skupinu mladíků a diskutoval s nimi.

Platón (427-348 př.n.l.) je považován za zakladatele objektivního idealismu.

Byl devět let žákem Sokratovým. V Athénách založil známé gymnasion, které pojmenoval *Akademie*, kde vedl filozofické besedy. Ve své filozofii chápe reálný svět jako pouhý odraz dokonalého světa idejí. Lidská duše před svým spojením s tělem žila ve světě idejí. Při spojení s tělem zažila otřes a zapoměla své vidění čistých idejí, ryzích podstat. Poznání spočívá v tom, že se člověk rozpomíná na svět idejí, snaží se tím přiblížit absolutní pravdě.

Podle Platóna má duše **tři stránky**:

1. stránka rozumová, její základ pochází ze světa idejí
2. stránka volní
3. stránka citová

Volní a citová stránka, které duše přijala svým spojením s tělem, zatemňují ideální vidění duše.

Třem stránkám duše odpovídají tři základní ctnosti : moudrost, statečnost a uměřenost.

Tomu zase odpovídají tři skupiny občanů, :

1. filozofové, vládcí, u kterých bude rozvinuta moudrost
2. strážci, obránci - statečnost
3. řemeslníci, zemědělci, výrobci materiálních statků, kteří využívají k práci otroků, kteří nemají žádná práva

První dvě skupiny jsou privilegované, žijí z práce třetí skupiny. Z ctností jim náleží hlavně uměřenost a poslušnost.

Vrchol pyramidy idejí tvoří idea dobra (Bůh), podřízena je mu idea pravdy, krásy a spravedlnosti.

Platón vytvořil ucelený výchovný systém pro privilegované skupiny obyvatel, který vyložil hlavně ve dvou dílech : **Ústava a Zákony**.

V Ústavě vytvořil ideu dokonalého státu, který řídí vládcí-filozofové a brání strážci. Tyto dvě skupiny nemají mít ani majetek, ani rodinu. Potomky ovšem plodí. Stát vybírá vhodné partnery a reguluje plození dětí. Podmínkou je věk matky v rozmezí 20-40 let a otce 30-50 let. Děti narozené mimo stanovený limit dá stát zahubit. Ostatní děti jsou po narození odebrány do speciálních výchovných ústavů, kam přicházejí matky starat se nejen o své, ale i o cizí děti. Ideu tohoto státu se pokusil neúspěšně realizovat v Syrakusách na Sicílii. Později ustoupil od tohoto nereálného názoru a v díle *Zákony* již uznával soukromé vlastnictví a rodinu.

Jeho názory převzali o mnoho staletí později např. v období humanismu a renesance T. Campanella (viz dílo *Sluneční stát*) nebo němečtí fašisté (idea vypěstování čisté nordické rasy).

Do svého systému převzal Platón prvky athénské i spartské výchovy. Jako první myslitel žádá předškolní výchovu dětí od tří do šesti let. Pod vedením chův jsou děti vedeny k otužování, cvičení, vypráví se jim pohádky, báje, učí se hudbě, tanci, zpěvu a základům aritmetiky, geometrie. Hlavní je však v tomto období hra.

Pak jdou do školy státní, jako ve Spartě, ale systém škol je převzat z Athén. Jde o všestrannou výchovu pro hochy . Do určité míry se měly vzdělávat i dívky.

V 7 letech šly děti do státní elementární školy.

1. stupeň (7-15 let) : čtení, psaní, počty, hra, zpěv, tělesná výchova
2. stupeň (asi 16-18 let): tělesný výcvik, otužování, bojové hry, aritmetika, geometrie, astronomie zaměřené na válečnictví

18-20 let hoši : efébie.

Ti, kdo nemají předpoklady k rozumovému vzdělávání zůstanou vojáky.

Nadaní studují ve věku 20-30 let aritmetiku, geometrii, astronomii a teorii hudby. Stanou se z nich státní úředníci.

Nejschopnější studují ve věku 30-35 let dialektiku, nauku o idejích a stanou se filozofy.

Budou potom řídit stát, zaujmou vedoucí politická místa. Tam působí do svých 50 let.

I dívky po vzoru Sparty tančí, zápasí, mají vojenská cvičení, aby mohly bránit děti a města.

Děti se mají dívat na válečné scény, aby si zvykaly.

Děti považuje Platón za majetek státu a ne rodičů. Vše se podřizuje zájmům státu, potřebám společnosti. Důraz se klade na politický význam výchovy.

Poprvé před Komenským požaduje veřejnou předškolní výchovu, zdůrazňuje význam pohádek a her pro děti. Klade důraz na dialogický charakter výchovného procesu, uznává určité partnerství žáka a učitele. Tělesné tresty se mohou užívat do jisté míry jen na nižším stupni.

Platón dává přednosti etice , mravní výchově před estetikou (poezie, zvláště dramatická vede podle něho k nemravnosti).

Důraz klade hlavně na teoretické znalosti.

Aristoteles (384-322 př.n.l.)

Byl synem lékaře u dvora Filipa Makedonského a vychovatelem Filipova syna Alexandra. Studoval v Platónově Akademii a sám založil r. 355 př.n.l. vlastní filozofickou školu Lykeion, z toho pak vznikl název lyceum. Je autorem rozsáhlých spisů v oboru politiky, etiky, filozofie a přírodovědy. Nesouhlasí s Platónovým pojetím existence zvláštního světa idejí. Existenci idejí vidí ve věcech reálného světa. Předměty jsou tvořeny látkou a formou, forma je látkou materializována. Čistá nehmotná forma je Bůh. Duše a tělo je forma a látka jednoho celku.

Tak jako Platón rozlišuje i Aristoteles tři složky duše :

1. rostlinná, řídí výživu a rozmnožování, odpovídá jí výchova tělesná
2. živočišná (volní) , odpovídá jí výchova mravní
3. rozumová, té odpovídá rozumová složka výchovy

Výchova je společensky podmíněná, je prostředkem rozvoje státu a má být státní. Má rozvíjet žákovy vlohy. Aristoteles vyzvedá múzické umění, zdůrazňuje jeho výchovnou funkci.

Tělesná výchova má předcházet výchovu rozumovou.

Pedagogickými problémy se zabývat Aristoteles hlavně v dílech **Politika a Etika Nikomachova**.

Život člověka pro potřeby výchovy rozdělil na tři období po 7 letech:

1. do sedmi let výchova v rodině- hry, pohádky, mýty, poznávání okolí, kde žije, nevyučuje se, děti se nemají přetěžovat
2. 7 – 14 (do období pohlavní zralosti), škola pro hochy, společenská výchova, hodně gymnastika, elementární vzdělání
3. 14-21 let rozvíjení rozumu a vůle

Aristoteles tak provedl jako první periodizaci věku dítěte.

Odmítá Sokratův názor, že pouhá znalost ctnosti stačí ke ctnostnému životu. Pro mravní rozvoj jedince je podle Aristotela nutné vytvářet mravní návyky.

Oproti Platónovi soudí, že žena, kterou příroda podstatně odlišila od muže, nepotřebuje žádné vyšší vzdělání.

Teoretické aspekty vzdělání staví nad praktické, ale uznává, že i praktické jsou potřebné.